

ערב עיון

30 שנה לביקור סאדאת בירושלים

לרגל השקת הספר:

”בין קהיר לירושלים: הנורמליזציה בין מדינות ערב וישראל-הדוגמה המצרית”

מאת דוד סולטן

ההתייחסות הישראלית לנורמליזציה ביחסים עם מצרים

מספר הערות בנושא בערב עיון במכון ירושלים לחקר ישראל

10.2.2008

יש טענות לא מעטות, טענות כבדות משקל, על הצורה שבה מצרים מילאה את התחייבויותיה בהתאם להסכמי הנורמליזציה שחתמה עם ישראל בעקבות חוזה השלום. הטענות שיש כלפי מצרים מוצדקות ברובן הגדול. אולם הערב הייתי רוצה להעיר כמה הערות על הצד השני של המטבע: התייחסותה של ישראל לשלום ולנורמליזציה עם מצרים. משום מה, צד שני זה המטבע זכה אצלנו למעט מאוד תשומת לב, אם בכלל.

הרושם המתקבל מהתנהגותה של ישראל הוא שמרגע שנחתם חוזה השלום עם מצרים, נטתה ישראל להתייחס למצרים כאילו המדובר בשתי שכנות רגילות החיות בשלום שנים רבות, כמו למשל, בלגיה והולנד. לא היתה ועדיין אין הפנמה של העובדה שהמדובר בשכנה שמערכת היחסים עמה הנה רגישה ביותר ופגיעה ביותר. נכון, השלום הבסיסי בין שתי המדינות הוא איתן, עמד במבחנים קשים ויצא מהם בשלום. אולם אנו רצינו, לבד מהשלום הפורמאלי שנחתם בין שתי ממשלות, רצינו בהשלמה ובמערכת יחסים נורמאלית והדוקה בין שני העמים. רצינו ביחסים קרובים הבאים במקום העוינות וההסתייגות. אף-על-פי-כן, דומה שעשינו כמעט כל טעות אפשרית כדי למנוע מימוש יעדים אלה.

מיד לאחר החתימה על חוזה השלום עם ישראל, השקיעה מצרים מאמצים על-מנת לשכנע את מדינות ערב שהשלום שהיא חתמה עליו עם ישראל איננו שלום נפרד, אלא תחילתו של שלום כולל באזור ובוודאי שאין הוא קנוניה עם ישראל נגד מדינות ערב האחרות. מאמץ זה של מצרים קיבל מכה קשה כאשר ערב הפצת הכור הגרעיני העיראקי, ביקר ראש הממשלה בגין

במצרים לפגישה עם הנשיא סאדאת. הדבר יצר את הרושם של תאום ישראל-מצרי לצרכי אותה הפעולה, וזאת למגינת ליבה של מצרים שנאבקה אותה העת על מעמדה במחנה הערבי. אני מעריך שבגין בוודאי לא רצה ליצור רושם של קנוניה ישראלית-מצרית נגד עיראק. אולם הטעות שלו היתה בכך שהתייחס למצרים כאל מדינה רגילה ולא שהמדובר במדינה שהיחסים עמה רגישים ביותר. התוצאה של אי-ההתחשבות הזאת היתה זריעת טינה כלפי ישראל עוד בשלבים הראשונים של השלום במקום טיפוח ניצני ההשלמה.

מכה קשה יותר לניצני ההשלמה והנורמליזציה היתה כאשר ישראל, במלחמה בלבנון בקיץ 1982, נכנסה עם צבאה לבירה ערבית – ביירות. כתוצאה ממעשה זה ומאירועים שהתלוו לו כמו הטבח בסברה ושתילה, מצאה עצמה מצרים במצב קשה ביותר מול מדינות ערב. היא הואשמה בכך שהשלום שלה עם ישראל הוא שאיפשר לישראל לעשות את אשר עשתה בלבנון. מלחמה זו גדעה את ניצני הנורמליזציה שזה עתה צמחו, גרמה להתגברות ההסתייגות בציבור המצרי מהשלום עם ישראל ומקשרים עמה והעלתה מהעבר הלא רחוק את דימויה של ישראל אויבת הערבים ולא השותפה לשלום. אינני מתייחס לשאלה האם המבצע בלבנון היה נחוץ ומוצדק או לא, מה שאני אומר הוא שהיה צריך להביא במסגרת השיקולים בעד ונגד המבצע את המחיר שמבצע בהיקף הזה יגבה מהיחסים והנורמליזציה עם מצרים. למיטב הידוע לי הדבר לא נעשה.

טעויות קשות נעשו מצד ישראל לא רק בתחילתו של השלום, אלא לכל אורך קיומו של השלום הזה. את פרק המלחמות עם מצרים, תודה לאל סגרנו. זהו דף שהפכנו אותו ופתחנו דף חדש של יחסי שלום. לאור זאת מה הטעם, מה התבונה ומה התועלת שבהתעסקות גורמים ממלכתיים בשאלות כמו היחס שלנו לשבויי מלחמה מצריים. באמצע שנות התשעים, כלומר קרוב לעשרים שנה לאחר ביקור הנשיא סאדאת בירושלים, הזמינה מחלקת ההיסטוריה של צה"ל מחקר שהעלה בין השאר שחיילי צה"ל הרגו שבויי מלחמה מצריים במבצע קדש. כמו דברים רבים אצלנו, ממצא זה לא נשאר סוד, הוא דלף לתקשורת ועיתונאים החלו לחפש ולראיין קצינים בנושא. קצין בכיר אחד, הודה שהוא עצמו הרג שבויים מצריים. דברים אלה התפשטו במצרים כמו אש בשדה קוצים. הם גרמו לפתיחתם של פצעים ישנים, לרגשי זעם ואיבה בציבור כלפי ישראל. הממשלה המצרית השעתה לחודשים ארוכים את החיפוש אחר נעדרי צה"ל וגם נושאים אחרים שעמדו על הפרק הושעו.

אומרים שחכמים לומדים מטעויות ונוהרים שלא לחזור עליהן. במקרה הזה ההתנהגות הישראלית היתה שונה. אשתקד שידר הערוץ השני של הטלביזיה תוכנית אשר דנה במרדף וחיסול ישראלי של חיילי גדוד קומנדו מצרי שהיה במנוסה במלחמת ששת הימים. התגובות במצרים, שהיו צפויות, לא אחרו לבוא. שוב גילויי זעם ואיבה בציבור המצרי כלפי ישראל. הדברים ממחישים שאין בצד הישראלי מודעות מספיקה ובוודאי שאין התחשבות בעומק הצלקות שהמפלגות הצבאיות המצריות השאירו בנפשו של המצרי. במיוחד המדובר בצלקות שהשאירה המפלגה הצרבת במלחמת ששת הימים. מספיק הגירוד הקטן ביותר כדי להעלות מחדש ובעוצמה את תחושות העוינות והשנאה שהמצרים חשו אז כלפי ישראל. העיתונאי שעשה את תוכנית הטלביזיה אשתקד וגורמים נוספים בערוץ השני הגנו על התוכנית בשם חופש

העיתונות והזכות לדון בכל סוגיה. אם חופש העיתונות גובר גם במחיר העמקת העוינות כלפינו בציבור המצרי, כי אז שלא נלין על כך שהציבור המצרי עוין אותנו ומסתייג מהשלום איתנו.

הרגישויות ורגישויות היתר של המצרים בהקשר לישראל הן תולדה של משקעי העבר. משקעים אלה ממשיכים להיות קיימים ברקע חרף החתימה על חוזה שלום עם ישראל. זהו נתון שעלינו להביא בחשבון שכן הוא ימשיך וילווה וישפיע על מערכת היחסים בין שתי המדינות לאורך זמן.

ירושלים היא סוגיה רגישה ביותר עבורנו, אולם מה לעשות שהמדובר בסוגיה רגישה לא רק לנו אלא גם לערבים ולמוסלמים. סוגיה זו העכירה את האווירה ביחסים שלנו עם מצרים כל אימת שעל הפרק היו בניות בחלקים שלא היו בידי ישראל לפני מלחמת ששת הימים. כעס ותגובה ציבורית עוינת לישראל היו במיוחד כאשר לצרכי אותן בניות עבור יהודים, הופקעו גם קרקעות שבבעלות ערבית כמו בהר חומה שם חלק מהאדמות היו בבעלות ערבית ברורה, בעוד חלקים אחרים היו בבעלות "בלתי ברורה". פרשת הר חומה גרמה לנו נזקים במישור היחסים הדו-צדדיים הרשמיים ובמישור ההתייחסות הציבורית לישראל. אינני בא כאן לקבוע עמדה לגופה של סוגיית ההפקעה, כל מה שאני אומר הוא שלפני נקיטת צעד שיש לו השלכות על מערכת היחסים הרגישה שיש לנו עם מצרים, ראוי לשקול השלכות אלה ולהעריך איזה מחיר יגבה הצעד המתוכנן ממערכת יחסים זו. למיטב הידוע לי, הדבר לא נעשה במקרה של הפקעת קרקעות בהר חומה.

זכורה לי שיחה שהיתה לי עם ראש הממשלה המנוח רבין זמן לא רב לפני הרצח. דיברנו על דרכים לקידום היחסים עם מצרים. בין השאר יעצתי לו להגביר הקשר עם הנשיא מובארכ. המלצתי שהוא יתקשר עמו טלפונית בהזדמנויות תכופות כמו לאחר שיחות בווינגטון, לאחר מפגשים ושיחות לקידום תהליך השלום ובהזדמנויות נוספות ויעדכן אותן במידת האפשר ויתן לו התחושה שהוא משתף אותן, מתייעץ אתן ומייחס חשיבות לדעתו. אמרתי שבצורה זו, במאמץ לא גדול, ניתן להקדיש בצורה חיובית על האווירה והקשרים בין המדינות. תגובת רבין היתה שהוא עושה זאת וישתדל לעשות יותר בתחום זה, אולם הוא שאל אותי מדוע אנחנו הם אלה שתמיד צריכים לעשות את המאמץ מול מצרים. השבתי שזה משום שאנו הרוצים לשנות את המצב הקיים ולהגיע למערכת יחסים קרובה ומפותחת יותר עם מצרים, בעוד שמצרים מסתפקת במצב הקיים. לא כל ראשי הממשלה נהגו כמו יצחק רבין. היו ראשי ממשלה שהפגינו יחס קריר ומסוייג כלפי מצרים והתוצאות היו בהתאם.

נגעתי בקצרה במספר סוגיות שפגעו בנו במליזציה ובקשרים עם מצרים, אולם מעבר לסוגיה זו או אחרת, קיימת בעיה בסיסית שמטילה צל כבד על מערכת היחסים עם מצרים והיא היעדר התקדמות בפתרון הבעיה הפלסטינית. השלום עם מצרים התחיל בקריאה לא נכונה, מצידנו, של המדיניות המצרית. הנטיה היתה לחשוב שמצרים עשתה שלום נפרד וכי באשר לשאר מרכיבי הסיכסוך, כמו הסוגיה הפלסטינית, כל מה שמצרים רוצה הוא עלה תאנה. עלה התאנה סופק על ידי ישראל בצורת תוכנית האוטונומיה לפלסטינים שמותר להטיל ספק ביחס לכוונה הישראלית לממשה. קריאה ישראלית זו של המדיניות המצרית היה בה יותר משאלת לבב מאשר

בחינה כמפוקחת של המדיניות המצרית. המחוייבות המצרית לנושא הפלסטיני היא עמוקה שכן בעטיו של נושא זה יצאה מצרים למלחמות בישראל והקריבה במשך עשרות שנים את מיטב משאביה החומריים והאנושיים. ישראל טעתה בהניחה שהנורמליזציה בקשרים עם מצרים יכולה להתקדם במנותק ממה שקורה בינינו לבין הפלסטינים, היעדר ההתקדמות לעבר פיתרון והמשך עימותים רוויי דמים.

בימים אלה מדברים על בנית גדר לאורך הגבול המצרי. הדיבורים בינתיים הם בינינו לבין עצמנו. האם מישהו חשב שמן הראוי שנושא זה ילובן ויתואם גם עם מצרים ולא שנתקדם בו בצורה חד צדדית? מישהו נתן את הדעת לגבי התגובה המצרית למעשים חד-צדדיים בנושאים הקשורים בה? למרבה הצער התשובה לשאלות אלה היא כנראה שלילית. מה שניסיתי לומר בדברי הוא שהשלוש הקר בין שתי המדינות איננו מעשה ידיה של מצרים בלבד. אמנם נכון למצרים חלק מרכזי ביצירת שלום קר זה, אולם ישראל וישראלים במעשים ובמחדלים תרמו אף הם תרומה לשלוש קר זה.